

**ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ:
КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ, ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ,
ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ТА СПІВРОБІТНИЦТВО**

ШИФР «УКРАЇНА – ПОЛЬЩА»

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТОВНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА	6
РОЗДІЛ 2. КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ РІВНІВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ	12
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК СПІВРОБІТНИЦТВА ТА ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ПОЛЬЩІ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	24
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	30
АНОТАЦІЯ	35

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема продовольчої безпеки є однією з глобальних проблем сучасності. Так, у пункті 24 підсумкового документу Саміту ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030» визначено рішучий намір «в пріоритетному порядку покінути з голодом і досягти продовольчої безпеки, а також покласти край всім формам недоїдання» [1]. Особливо актуалізовано проблему після проведення другої Міжнародної конференції з питань харчування (МКП-2) в 2014 р. і проголошення Десятиліття дій ООН з проблем харчування (2016-2025 роки).

За оцінками експертів у 2018 р. понад 2 мільярди людей не мають регулярного доступу до безпечної, поживної та достатньої їжі. До них належать всі люди у світі, охоплені помірним рівнем відсутності продовольчої безпеки, а також ті, хто страждає від голоду, включаючи 8% населення Північної Америки та Європи [2, с. 14]. Однак проблема продовольчої безпеки не вичерпується існуванням голоду і недоїданням значної кількості людей, вона залежить також від зусиль кожної держави окремо, спроможності країн використовувати досвід лідерів, розвитку співробітництва між країнами в напрямку підвищення рівня власної продовольчої безпеки та формування глобальної продовольчої рівноваги.

Наразі фіксується нерівномірний розподіл успіхів у забезпеченні продовольчої безпеки за регіонами світу. Для африканського регіону характерним є те, що її відсутність є не лише найбільш поширеною, а й проявляється у тяжчій формі. У Латинській Америці та, переважно, Північній Америці і Європі з цією проблемою стикається менша частка населення [2, с. 20]. Із цього видно, що країни можуть досягти стійкого економічного зростання та значного прогресу в скороченні бідності, але не в забезпеченні належного рівня продовольчої безпеки та харчування, що є важливою умовою соціально-економічної й політичної стабільності та зовнішньої незалежності країн.

Розвиток співробітництва між країнами в сфері сільського господарства, удосконалення сільськогосподарської політики, використання Україною досвіду Польщі в політиці відстоювання національних інтересів в процесі входу до ЄС, а також використання механізмів ЄС щодо підтримки виробників сільськогосподарської продукції мають важливе значення.

Мета і завдання наукової роботи. Метою наукової роботи є розробка напрямів підвищення рівня продовольчої безпеки України на підставі використання досвіду Польщі, а також розвиток співробітництва між країнами.

Для досягнення поставленої мети наукової роботи визначено такі завдання:

- дослідити сутність та змістовні аспекти продовольчої безпеки, визначити фактори, покладені в її основу;
- здійснити компаративний аналіз продовольчої безпеки України та Польщі;
- обґрунтувати напрями підвищення продовольчої безпеки України на підставі використання досвіду Польщі.

Об'єктом наукової роботи є процеси управління продовольчою безпекою.

Предметом наукової роботи є принципи, напрями та механізми підвищення рівня продовольчої безпеки України.

Методи дослідження. Наукові результати дослідження було одержано з використанням таких методів: теоретичного узагальнення та порівняння (для дослідження сутності дефініції «продовольча безпека»), класифікації та групування (для розробки переліку змістовних аспектів продовольчої безпеки), аналізу та синтезу (для компаративного аналізу рівнів продовольчої безпеки України та Польщі), абстрактно-логічного методу (для встановлення зв'язків між рівнем економічного розвитку країн і рівнів їх продовольчої безпеки; визначення напрямів підвищення рівня продовольчої безпеки України).

Інформаційну базу дослідження становлять міжнародні нормативно-правові акти, офіційні статистичні дані міжнародних організацій, наукові праці зарубіжних і вітчизняних вчених.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у встановленні головних чинників, які впливають на рівень продовольчої безпеки, визначенні змістовних аспектів дефініції «продовольча безпека», розробці напрямів підвищення рівня продовольчої безпеки України.

Результати роботи опубліковано та апробовано.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТОВНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА

Концепція продовольчої безпеки є надзвичайно гнучкою, а її еволюція настільки стрімкою, що на кінець XX ст. вже налічувала більше двох сотень визначень даного поняття. Термін «продовольча безпека» виник у 1974 році в ході роботи Всесвітнього продовольчого саміті (WFS) як «доступність у будь-який час необхідних світових продовольчих запасів основних продуктів харчування для сталого росту споживання та компенсації коливань виробництва та цін» [3, с. 3]. Тобто розглядався з точки зору поставок продовольства, а саме забезпечення на міжнародному та національному рівнях доступності та стабільності цін на основні харчові продукти.

У 1983 році Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) зосередила свою увагу на доступі до продовольства, тому продовольча безпека визначалась як баланс між попитом та пропозицією – «забезпечення того аби всі люди у будь-який час мали фізичний та економічний доступ до основних харчових продуктів, які їм потрібні» [4].

Світовий банк у доповіді «Бідність і голод» (1986) визначив продовольчу безпеку як «доступ усіх людей у будь-який час до достатньої кількості їжі для активного та здорового життя» [5].

У Доповіді ПРООН про стан людського розвитку 1994-го р. визначається, що продовольча безпека – «доступність основних продуктів харчування, яка передбачає наявність їх достатньої кількості та вільного доступу до них та достатню купівельну спроможність населення» [6].

В рамках WFS 1996-го р. було адаптовано більш комплексну дефініцію даного поняття – «продовольча безпека на індивідуальному, домашньому, національному, регіональному та глобальному рівнях існує тоді, коли всі люди в будь-який час мають фізичний та економічний доступ до достатньої, безпечної та поживної їжі, яка задовольняє їхні дієтичні потреби та харчовим

уподобанням для активного та здорового життя» [7]. Це визначення знову було уточнено у доповіді ФАО «Стан продовольчої небезпеки у світі» (2001) – «продовольча безпека – ситуація коли всі люди в будь-який час мають фізичний, соціальний та економічний доступ до достатньої, безпечної та поживної їжі, яка задовольняє їхні дієтичні потреби та харчові уподобання для активного та здорового життя» [8]. Так, окрім фізичного та економічного мова йде також і про соціальний доступ до продовольства.

У 2008 р. Дитячим фондом ООН, ЮНІСЕФ було сформульовано власне визначення, за яким «продовольча безпека та безпека харчування досягається тоді, коли належна їжа (за кількістю, якістю, безпекою, соціально-культурної прийнятності) є і доступна для всіх людей в будь-який час й відповідно використовується та засвоюються ними для ведення здорового і активного способу життя». Особлива увага тут приділяється не тільки наявності та доступності продуктів харчування, а й можливості їх використання та засвоєння [9].

Сутність дефініції на міжнародному рівні було розкрито в рамках WFS 1996-го р. через визначення чотирьох основних складових частин продовольчої безпеки [7]:

- 1) Забезпеченість продовольством, яка розглядається Всесвітньою продовольчою програмою (WFP) як «кількість їжі, яка присутня в країні або області через всі форми внутрішнього виробництва, імпорту, запасів продовольства та продовольчої допомоги» [10, с. 170]. У 1970-х роках вважалося, що забезпеченість продовольством є єдиною складовою продовольчої безпеки. Наразі ж визнано, що продовольча безпека є проблемою не лише виробництва, а й розподілу [11]. Попри це для забезпечення продовольчої безпеки все ж має бути забезпечена достатня пропозиція продовольства;

- 2) Доступ до продовольства, тобто «можливість домогосподарств регулярно отримувати достатню кількість їжі через комбінацію закупівель, бартеру, запозичень, продовольчої допомоги або подарунків» [10, с. 170];

3) Використання. За даними WFS для продовольчої безпеки наявності і доступу до їжі недостатньо, необхідним є використання «безпечної та поживної їжі, яка відповідає дієтичним потребам». Ця категорія також включає наявність безпечної питної води та належних санітарно-гігієнічних умов;

4) Продовольча стабільність, що повинна бути забезпечена «завжди», з точки зору наявності, доступу та використання продуктів харчування для продовольчої безпеки [12].

Здійснений аналіз дефініцій, запропонованих міжнародними організаціями, дає змогу дійти висновку, що світова продовольча безпека досягається у разі постійного вільного фізичного (наявність необхідної кількості якісної та поживної їжі), економічного (можливість придбання достатньої кількості продуктів харчування) та соціального (відсутність бар'єрів отримання їжі через приналежність до будь-якої статі та/або соціальної групи) доступу усіх до продовольства, для ведення здорового та активного способу життя.

Встановлення чинників, які впливають на рівень продовольчої безпеки, є досить складним науковим завданням в зв'язку з перманентною зміною зовнішнього середовища, зростанням уваги до забезпечення індивідуальних потреб особистості. Детальний аналіз нормативних документів міжнародних організацій дозволив згрупувати існуючі підходи та виокремити три головних типи чинників, які впливають на рівень продовольчої безпеки (рис. 1.1).

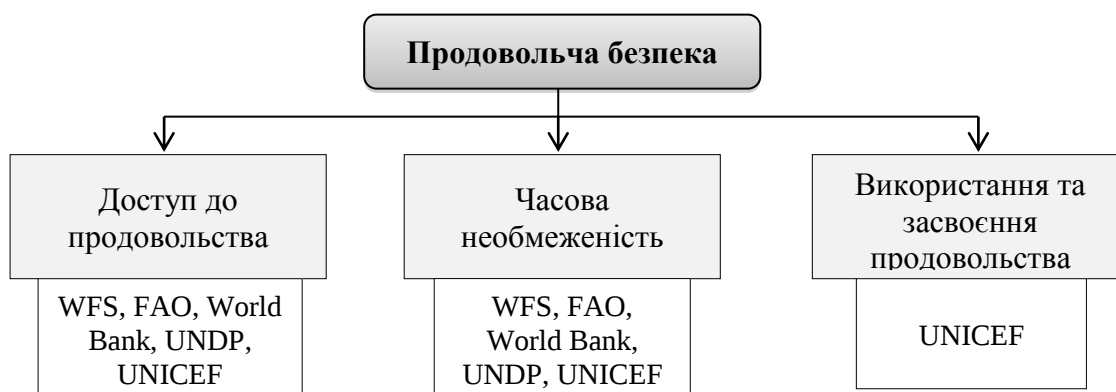

Рис.1.1. Визначення міжнародними організаціями чинників, які впливають на рівень продовольчої безпеки

Окрім міжнародних організацій, поняття «продовольчої безпеки» висвітлено у словниках та працях значної когорти науковців.

У словнику Кембриджського університету термін «food security» визначено як «ситуацію, в якій достатня кількість продовольства виробляється та доступна для усіх у групі, країні тощо» [14]. Словник Оксфордського університету пропонує схожу дефініцію – «стан надійного доступу до достатньої кількості доступної, поживної їжі» [15].

Доцільно зазначити, що найчастіше продовольчу безпеку розглядають як «здатність держави». О. Гойчук визначає, що продовольча безпека є «гарантованою здатністю держави задовольняти потреби населення в особі кожного громадянина продуктами харчування в необхідному обсязі, асортименті і якості на рівні, що забезпечує здоров'я та інтелектуальний розвиток особи, на принципах самозабезпечення основними базовими продуктами та їх економічної й фізичної доступності, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників» [16]. Цієї точки зору дотримуються також В. Осипов та Г. Маховикова, визначаючи продовольчу безпеку як «забезпечену відповідними ресурсами, потенціалом і гарантіями здатність держави забезпечити потреби населення продуктами харчування в обсягах, якості й асортименті, що відповідають прийнятим стандартам і нормативам» [17].

З іншого боку, В. Шлемко та І. Бінько основним змістовним аспектом продовольчої безпеки вважають поняття «продовольче забезпечення» та розуміють продовольчу безпеку як «такий рівень продовольчого забезпечення населення, за якого гарантується соціально-політична стабільність суспільства, виживання й розвиток нації, сім'ї, особи та стійкий економічний розвиток» [18]. С. Бекенов стверджує, що продовольча безпека це «забезпеченість продовольчими ресурсами, гарантіями та потенціалом, здатність держави задовольняти потреби населення в цілому і кожного громадянина окремо продуктами харчування в обсягах, асортименті та якості, достатніх і необхідних для фізичного та соціального розвитку, забезпечення здоров'я і розширеного відтворення народонаселення» [19]. Наголошення на тому, що забезпеченість

продовольством має існувати незалежно від загроз внутрішнього та зовнішнього характеру дає змогу говорити тут про «самозабезпеченість».

Як «стан економіки» розглядає дану категорію М. Єрмошенко та наголошує, що «продовольча безпека – стан економіки країни, який характеризується збалансованістю та стійкістю до негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, здатністю, на основі реалізації національних господарських інтересів, забезпечувати ефективний і сталий розвиток вітчизняної економіки та соціальної сфери» [20, с. 10].

На відміну від попередніх формулювань дефініції, Ю. Бочарова визначає продовольчу безпеку як «умови, в яких перебуває глобальна (національна, регіональна) продовольча система, що дозволяють забезпечити необхідний і доцільний рівень споживання продовольства науково обґрунтованої якості та калорійності усіма верствами населення» [21].

Слід відзначити, що сутність будь-якого поняття найбільш глибоко розкривається через дослідження основних його ознак. Так, Т. Курман, аналізуючи дане поняття, визначає, що продовольча безпека є необхідним елементом економічної і, відповідно, національної безпеки, оскільки виступає провідною сферою суспільних та державних інтересів; забезпечує захищеність життєвих інтересів населення країни у сфері продовольства; гарантується державою через відповідний комплекс заходів; гарантується через принцип самозабезпечення; забезпечується наявністю постійного економічного та фізичного доступу усіх категорій населення до продуктів [22, с. 17-19].

Як показав аналіз поняття «продовольча безпека», частина вітчизняних науковців відзначає необхідність забезпечення продовольством незалежно від місця походження продуктів харчування. Тим не менше, досягнення продовольчої безпеки покладається на державу та проявляється у її здатності до самозабезпечення (незалежно від зовнішніх та внутрішніх умов). З іншого боку, спільним для всіх запропонованих дефініцій є наявність таких продуктів харчування (за обсягами, якістю та асортиментом), що здатні забезпечити розвиток населення в цілому.

Отже, проведений аналіз сутності поняття «продовольча безпека» дозволив виокремити аспекти дефініції, що знайшли відбиття у його визначенні (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Змістовні аспекти дефініції «продовольча безпека»

Розуміння сутності	Асортимент і якість	Розвиток	Самозабезпечення	Вільний доступ	Незалежність від зовнішніх/внутрішніх загроз	Гарантована здатність
Гарантована здатність держави задовольняти потреби населення в особі кожного громадянина продуктами харчування в необхідному обсязі, асортименті і якості на рівні, що забезпечує здоров'я та інтелектуальний розвиток особи, на принципах самозабезпечення основними базовими продуктами та їх економічної й фізичної доступності, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників	+	+	+	+	+	+
Забезпечена відповідними ресурсами, потенціалом і гарантіями здатність держави забезпечити потреби населення продуктами харчування (незалежно від зовнішніх і внутрішніх загроз) в обсягах, якості й асортименті, що відповідають прийнятим стандартам і нормативам	+		+		+	+
Рівень продовольчого забезпечення населення, за якого гарантується соціально-політична стабільність суспільства, виживання й розвиток нації, сім'ї, особи та стійкий економічний розвиток		+				+
Забезпеченість продовольчими ресурсами, гарантіями та потенціалом, здатність держави (незалежно від внутрішніх та зовнішніх умов або загроз) задовольняти потреби населення в цілому і кожного громадянина окремо продуктами харчування в обсягах, асортименті та якості, достатніх і необхідних для фізичного та соціального розвитку, забезпечення здоров'я і розширеного відтворення народонаселення	+	+			+	+
Стан економіки країни, який характеризується збалансованістю та стійкістю до негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, здатністю, на основі реалізації національних господарських інтересів, забезпечувати ефективний і сталий розвиток вітчизняної економіки та соціальної сфери		+			+	+
Умови, в яких перебуває глобальна (національна, регіональна) продовольча система, що дозволяють забезпечити необхідний і доцільний рівень споживання продовольства науково обґрунтованої якості та калорійності усіма верствами населення	+			+		

Джерело: [13]

Таким чином, поняття «продовольча безпека», сформульоване міжнародними організаціями, містить такі фактори, як доступ до продовольства, використання і засвоєння продовольства, необмеженість у часі. Поряд з цим, забезпечення продовольчої безпеки покладається на державу, та проявляється у її здатності до самозабезпечення, за наявності таких продуктів харчування (за обсягами, якістю та асортиментом), що здатні гарантувати розвиток населення в цілому.

РОЗДІЛ 2

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ РІВНІВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Серед країн Східної Європи, схожими за кліматичними умовами, кількістю населення та чисельністю зайнятих у сільськогосподарській сфері – є Україна та Польща. Держави пережили диктатуру, планову економіку й дефіцит. Польщі вдалось досягти більших економічних успіхів та стати країною-членом ЄС. У результаті чого за інтегральним індексом людського розвитку у 2018 році країна посіла 33 місце у світі (0,865), у той час як Україна опинилась лише на 88 місці (0,751) [23]. За рівнем продовольчої безпеки у 2019 році Польща посіла 24 місце серед 113 країн світу, а Україна – 76 місце у рейтингу. Порівняння рівнів продовольчої безпеки України та Польщі за основними складовими представлено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Рівень продовольчої безпеки України на Польщі за показниками ФАО (2016-2018 рр.)

№	Показник	Період	Україна	Польща
Наявність продовольства				
1.	Середня достатність постачання калорій з продуктів харчування (середній показник за 3 роки), %	2016-2018	119,00	138,00
Доступ до продовольства				
2.	Щільність залізничних колій (загальний маршрут у км на 100 км ² площі суші)	2017	3,60	5,90
3.	ВВП на душу населення	2017	7 906,50	27 346,30
4.	Поширеність недоїдання серед населення (середній показник за 3 роки), %	2016-2018	3,50	<2,5
5.	Кількість людей, яка недоїдає (середній показник за 3 роки), млн.	2016-2018	1,50	-
6.	Поширеність відсутності продовольчої безпеки у важкій формі серед населення в цілому (середній показник за 3 роки), %	2016-2018	1,80	0,70
7.	Кількість людей, які живуть в умовах відсутності продовольчої безпеки в тяжкій формі	2016-2018	0,80	0,30
Продовольча стабільність				
8.	Політична стабільність та відсутність насильства / тероризму	2017	-1,89	0,52

Продовження табл. 2.1

Використання				
9.	Відсоток населення, що користується послугами безпечної питної води, %	2017	92,00	99,20
10.	Відсоток населення, що використовує принаймні базові послуги питної води, %	2017	93,80	99,70
11.	Відсоток населення, що використовує безпечні санітарно-гігієнічні послуги, %	2017	68,50	93,30
12.	Відсоток населення, що використовує принаймні базові санітарно-гігієнічні послуги, %	2017	96,20	98,80

Джерело: [24]

Примітка: <2,5 = частка тих, хто недоїдає менше 2,5 відсотка; <0,1 = менше 100 000 осіб.

Значні успіхи у розвитку сільськогосподарської сфери у Польщі дозволили їй не тільки підвищити рівень продовольчої безпеки, а й зробити крок уперед з досягнення цілей сталого розвитку (ЦСР), спрямованих на подолання всіх форм голоду та недоїдання (ЦСР 2). Із табл. 2.1 видно, що частка населення Польщі, яка страждає від дефіциту їжі менша ніж 2,5%, у той час як в Україні аналогічний показник перевищує 3% (1,5 млн. осіб). Оскільки стабільність цін важлива як для роздрібних продавців, так і для споживачів, а її порушення впливають на доступ до продовольства, низьку поширеність недоїдання в Польщі можна пояснити тим, що згідно з індексом рівня цін Євростату у 2018 р. ціни на продукти харчування у Польщі були одними із найнижчих у ЄС [25]. Окрім цього, відповідно до дослідження 2010-2015 рр., ціни на харчові продукти та безалкогольні напої знижувались швидшими темпами ніж загальні витрати на житло або енергоносії, а частка витрат на них у загальних видатках домашніх господарств становила приблизно 24% [26]. Відкриття європейських ринків призвело до зниження цін на польські сільськогосподарські товари, а втрату доходу компенсували субсидії та додаткові гроші, які фермери могли отримати за допомогою Програми розвитку сільських районів (The Polish Rural Development Programme (RDP)). Стабілізація цін на сільськогосподарську продукцію відбувалась також через використання інструментів Спільна аграрна політика (САП) ЄС.

Хоча за складовою «використання» санітарно-гігієнічних та послуг безпечної питної води відносні значення за країнами майже однакові, найбільший розрив України та Польщі помітний за показником політичної стабільності та відсутності насильства. Так, скрутна ситуація та наявна продовольча криза в Україні у 2018 р. були викликані економічним потрясінням та воєнною агресією Росії.

Найрепрезентативнішим показником, який оцінює рівень продовольчої безпеки є Глобальний індекс продовольчої безпеки (GFSI), який з 2012 р. щорічно публікується дослідницькою компанією The Economist Intelligence Unit. GFSI розглядає три основні категорії для 113 держав світу, а саме: рівень доступності та потреба у продуктах харчування, їх наявність і достатність, а також загальний рівень безпеки та безпеки продуктів харчування. Індекс являє собою кількісну динамічну модель порівняльного аналізу, що побудована на основі 34 унікальних індикатора, які розглядають та вимірюють рушійні сили продовольчої безпеки. Він також включає категорію, яка оцінює рівень схильності впливу клімату, що змінюється, на країни та ризик природних ресурсів та процес адаптації до цих ризиків. Чим вища позиція країни у загальному рейтингу за індексом, тим вищим є рівень продовольчої безпеки у ній [27]. Значення GFSI двох досліджуваних країн за восьмирічний період наведено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

**Глобальний індекс продовольчої безпеки України та Польщі за період
2012-2019 рр.**

Рік	Україна				Польща			
	Значення індексу	Доступність	Наявність	Якість та безпека	Значення індексу	Доступність	Наявність	Якість та безпека
2019	57,1	63,9	50,0	59,6	75,6	81,1	69,3	79,5
2018	55,7	54,1	53,8	65,2	75,4	76,4	75,0	74,1
2017	54,1	55,7	50,2	61,0	74,1	76,0	72,1	74,9

Продовження табл. 2.2

2016	55,2	57,2	49,6	65,1	72,4	75,6	68,7	74,9
2015	54,4	57,1	48,7	63,0	72,1	75,5	67,8	75,1
2014	56,6	57,6	52,4	65,6	71,7	75,4	67,4	74,4
2013	57,6	57,4	55,2	64,7	71,6	75,1	67,5	73,8
2012	57,8	57,0	55,6	65,4	72,6	74,8	69,9	74,5

Джерело: складено автором на основі [27]

Із табл. 2.2 видно, що у 2019 році Україні майже вдалося досягти рівня 2012 року за інтегральним значенням індексу, через збільшення рівня доступності продовольства, який, після різкого падіння у 2017-2018 рр., досяг свого найвищого значення. Попри зростання з 2016 по 2018 роки, Україна не змогла втримати високі значення за показниками наявності, якості та безпеки. У той час як польська сторона наростила позиції за GFSI на 3,0 завдяки різкому зростанню доступності, якості та безпеки продовольства у країні.

Однак у 2019 р. за GFSI Україна посіла 76 місце, опустившись на 13 позицій нижче порівняно з 2018 роком, маючи 6 сильних сторін (будь-який показник, значення якого вище 75,0) та 5 викликів (будь-який показник, значення якого нижче 25,0). Для Польщі, яка, піднявшись на 2 позиції, зайняла 24 місце, експертами було визначено 11 сильних та лише 1 слабку сторону. Необхідно зазначити, що переважна більшість показників, за якими обидві держави мають переваги – однакові, відмінними є лише їх значення (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Порівняння сильних та слабких сторін України та Польщі за GFSI
(2019 р.)**

№	Показник	Значення показника	
		Україна	Польща
Сильні сторони			
1.	Частка населення за глобальною межею бідності	99,9	99,4
2.	Продовольча безпека	95,7	99,8
3.	Зміна середніх витрат на харчування	94,5	99,0
4.	Продовольчі втрати	90,4	90,6
5.	Міська поглинальна здатність	90,1	96,3
6.	Тарифи на імпорт сільськогосподарської продукції	85,5	81,1

Продовження табл. 2.3

Слабкі сторони			
1.	Державні витрати на НІОКР у сфері сільського господарства	1,1	5,2

Джерело: складено автором на основі [27]

Із табл. 2.3 видно, що сильні сторони обох країн дуже близькі за своїми значеннями. Наявність такої кількості сильних сторін України пояснюється тим, що останні декілька років були дуже успішними для сфери сільського господарства. Так, у 2018 р. валовий збір зернових в Україні становив 70,1 млн. т. проти 62 млн. т. у 2017 р. У 2017 р. рівень рентабельності підприємств сільського, лісового та рибного господарств склав 22,7% проти 8,9% загалом по економіці; підприємства галузі одержали близько 79,1 млрд. грн. чистого прибутку (43,5% чистого прибутку всіх компаній країни); у 2016 році країна стала одним із найбільших експортерів соняшникової олії (56,4% світового ринку) та третьою за величиною експорту ячменю (18,5% світового ринку), а за 9-ма іншими статтями аграрного експорту увійшла в десятку найбільших серед держав [28, 29]. Навіть за таких умов, слабкими сторонами України, окрім державних витрат на НІОКР у сфері сільського господарства, стали: корупція (0,0), стандарти харчування (0,0) та ВВП на душу населення (6,8), а також ризик політичної стабільності (16,7).

За Глобальним індексом продовольчої безпеки Польщі, окрім показників, наведених у табл. 2.3, кращими є наявність та якість програм забезпечення безпеки харчових продуктів (100), доступ до фінансування для фермерів (100), стандарти харчування (100) та нестабільність сільськогосподарського виробництва (82,9), а також достатність постачання (77,3).

Як зазначалось вище, значний вплив на рівень продовольчої безпеки Польщі, а також високі позиції у рейтингу здійснює Спільна аграрна політика (САП) ЄС, створена Римським договором у 1957 р. Вона була офіційно започаткована для забезпечення гідного рівня життя фермерського класу ЄС та гарантованої якості продовольства за доступними цінами [30]. САП підвищує

конкурентоспроможність та сталість сільського господарства ЄС шляхом надання прямих виплат, націлених на стабілізацію доходів фермерських господарств. У межах політики фінансуються проекти, які відповідають специфічним потребам країн, через національні або регіональні програми розвитку сільських районів. САП також передбачає надання низки ринкових заходів, включаючи інструменти для усунення впливу нестабільності цін та інших ринкових труднощів. Бюджет САП на 2014-2020 роки становить 408,31 млрд.євро, при цьому 308,73 млрд.євро призначені на прямі платежі та ринкові заходи, а 99,58 млрд.євро на розвиток сільських районів. На європейському рівні були визначені основні політичні пріоритети, для фінансування яких мають бути використані кошти – робочі місця та зростання, стійкість, модернізація, інновації та якість [31, с. 1].

Польські фермери здійснюють свою діяльність в рамках так званих правил «озеленення», розроблених, аби гарантувати, що вони займаються сільським господарством стійким чином і допомагають внести вклад в зусилля ЄС щодо вирішення проблеми зміни клімату, втрати біорізноманіття та якості ґрунту. В рамках цієї системи 30% розподілу прямих платежів, що сплачуються за гектар, пов'язано з трьома екологічно безпечними методами ведення сільського господарства: диверсифікація сільськогосподарських культур, підтримка постійних пасовищ і виділення 5% орних земель для екологічно безпечних заходів (так званих «зон екологічного фокусу»).

Як одна з нових країн-членів ЄС, до кінця 2020 року Польща застосовуватиме спрощену систему розподілу прямих платежів фермерам – схема єдиного платежу за площею або SAPS. Ця система пов'язує розмір основної підтримки доходу для польських фермерів з площею земель, оголошених кожним фермером у більш простій формі, ніж основна схема прямих платежів, що застосовується в більшості інших країн ЄС. У 2014 році близько 1,3 мільйона польських фермерських підприємств отримали майже 3 млрд. євро прямих платежів. З них близько 344 000 отримали менше 5 000 євро. Тим часом, у 2015 році ЄС витратив понад 219 мільйонів євро на ринкові

заходи в Польщі, орієнтуючись переважно на сектор фруктів та овочів, а також на молоко та молочну продукцію.

До того ж, польська влада також вирішила виділити 15% власних прямих платежів для підтримки фермерів не лише за кількістю гектарів, а й за конкретними продуктами та процесами (яловичина та телятина, льон, фрукти та овочі, конопля, хміль, молоко та молочні продукти, білкові культури, м'ясо овець та козяче м'ясо, крохмаль картопляний та цукровий буряк).

Владою країни було вирішено скористатися можливістю допомогти дрібним фермерам шляхом перерозподілу грошей з прямих виплат до великих ферм. Польща виділила близько 8% своїх прямих платежів для цієї схеми, яка функціонує відповідно до оголошеної кількості гектарів, і додатково 40,10 євро/га виплачується фермерам, які займають площу від 3 до 30 га. Польща також застосовує спрощену систему підтримки для найдрібніших фермерів, за якою вони звільняються від екологічно безпечних правил ведення сільського господарства та правил екологізації. Окрім цього, країна обмежує суму основного платежу всім фермерам в розмірі 150 000 євро [31, с. 2].

Протягом 2007-2013 рр. через САП вже було вкладено більше 25,1 млрд.євро для стабілізації доходів фермерів, модернізації та підвищення сталості польських фермерських господарств, з метою забезпечення поставок безпечних, доступних та якісних продуктів харчування для населення країни. А на період 2014-2020 рр. у сільськогосподарський сектор та сільські райони Польщі буде інвестовано близько 32 млрд.євро.

У період з 2007 по 2013 рр. приблизно 17,4 млрд. євро (13,4 млрд. євро з ЄС, решта у вигляді національного фінансування) було інвестовано через Програми розвитку сільських районів (RDP) в різні види діяльності, що підтримують сільськогосподарське виробництво та польські сільські райони, зберігаючи їх різноманітність, підвищуючи економічну силу, культурне багатство та соціальну згуртованість. Зокрема, за цей період до професії приєдналося понад 39 000 молодих фермерів із загальними державними інвестиціями понад 766 млн. євро; модернізовано понад 58 000

сільськогосподарських господарств, генеруючи інвестиції на суму понад 2,5 млрд. євро; близько 138 000 господарств (що становить близько 2,8 млн. га) взяли на себе зобов'язання використовувати більш екологічні методи землеробства; 925 000 фермерських господарств (площею 8,6 млн. га) отримали підтримку для продовження своєї діяльності в менш привабливих районах [31, с. 4].

У 2014 році Європейською Комісією було адаптовано нову Польську програму розвитку сільських районів (The Polish Rural Development Programme (RDP)), у якій зазначено пріоритети використання 13,6 млрд.євро державних коштів, доступних на період 2014-2020 рр. (8,7 млрд.євро із бюджету ЄС та 4,9 млрд.євро із національного бюджету). Таку програму було розроблено, оскільки розвиток сільських районів є другим компонентом САП, який надає державам-членам пакет коштів ЄС для управління на національному чи регіональному рівнях у рамках багаторічних програм.

Ключовими пріоритетами RDP Польщі на період 2014-2020 стали: сприяння конкурентоспроможності та продуктивності агропродовольчого сектору; забезпечення сталого управління природними ресурсами та діяльністю у сфері клімату; сприяння розвитку сільської економіки в країні шляхом розвитку місцевої інфраструктури, інвестицій в освіту, культуру та державні послуги, а також створення та збереження робочих місць [31, с. 3].

З початком 2017 р. акцент в реалізації САП у ЄС переноситься з поточних питань на підготовку її чергової реформи з 2020 р. Після напружених суперечок стосовно майбутньої реформи, у восени 2018 ключовим питанням все ще залишається майбутнє місце САП у видатках бюджету ЄС. Європейська Комісія запропонувала скоротити його в 2021-2027 рр. порівняно з 2014-2020 рр. до 1134,583 млрд. євро (на 5%). Загальна частка САП в бюджеті ЄС скоротиться з 36,1% до 28,5%. При цьому аграрний сектор пропонується навантажити додатковими еколого-кліматичними зобов'язаннями, знизити його захист від зовнішньої конкуренції, посилити вимоги до якості і безпеки продовольства. Хоча доходи від сільськогосподарської діяльності все ще

відстають від середніх по економіці. Витрати на виробничо-торговельні заходи САП будуть знижені на 11%, на розвиток сільських територій – на 28%. А з урахуванням того, що прямі субсидії в середньому в ЄС формують 30% фермерських доходів, це загрожує наростанням кризових явищ у виробничому і, особливо, соціально-економічному розвитку європейського села. Тому фермерські організації та уряди більшості країн ЄС наполягають на майбутньому фінансуванні САП, принаймні в колишньому обсязі. У жовтні 2018 р. ці ініціативи було підтримано міністром сільського господарства Польщі, а також ряду інших ключових країн (Франції, ФРН, Іспанії та ін.), які виступили проти «наповнення викликаного Брексітом дефіциту бюджету ЄС за рахунок САП», за більш тривалий перехідний період до її нової моделі, що перекладає на країни вагому частину відповідальності (включаючи екологічну) за розвиток аграрного сектора і перетворює ряд відповідних національних програм з добровільних в обов'язкові [32, с. 42].

27 листопада 2019 р. Європарламент затвердив новий склад Європейської Комісії на чолі з Урсулою фон дер Ляйен. На посаду єврокомісара з питань сільського господарства було призначено поляка Януша Войцеховського, правляча в Польщі партія «Право і справедливість» оголосила це величезним успіхом, однак попередила, що польські селяни, ймовірно, не зможуть цілком скористатися його плодами через помилки попереднього складу ЄК (перш за все через скорочення бюджету САП, що загрожує Польщі втратою 4 млрд євро) та неефективність створеної раніше правлячими партіями системи доведення до фермерів субсидій ЕС59 [33, с. 26].

Перші позиції у рейтингу за індексом GFSI Польщі вдалось втримувати не лише за рахунок САП, а й завдяки національним зусиллям. Так, порівняльні статистичні показники двох країн у галузі сільського господарства наведені у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Статистичні країнові показники у галузі сільського господарства

№	Показник	Роки	Країна	
			Україна	Польща
1.	ВВП, млн.дол.США	2018	130 832,37	585 782,87
2.	ВВП на душу населення, дол.США	2018	3 095,2	15 424,0
3.	Кількість населення, у т.ч.:	2018	44 246,156	37 921,592
4.	- міське населення		30 521,471	22 884,899
5.	- сільське населення		13 487,744	15 219,933
6.	Економічно активне населення в сільському господарстві	2016	2 128	2 647
7.	Економічно активне населення в сільському господарстві, % від загальної кількості економічно активного населення	2016	9,08	15,44
8.	Загальні державні витрати, млн.дол.США	2017	46 466,77	216 334,45
9.	Державні витрати на сільське господарство, % від загальних витрат	2017	1,3	1,6
10.	Експорт продуктів харчування (за виключенням риби) на душу населення, млн.дол.США	2017	0,36	0,58
11.	Імпорт продуктів харчування (за виключенням риби) на душу населення, млн.дол.США	2017	0,05	0,36
12.	Площа землі, км ²	2018	579 290,0	306 190,0
13.	Сільськогосподарські землі, % від площі землі	2016	71,7	46,9
14.	Площа лісів, % від площі землі	2016	16,7	30,9
15.	Додана вартість сільського господарства, лісного господарства, риболовства, % від ВВП	2016	10,1	2,4
16.	Сільськогосподарська додана вартість на одного працівника, дол.США	2017	4 654	6 443

Джерело: [24]

Із табл. 2.4 видно, що площа України майже вдвічі більша від території Польщі, але вони подібні за кількістю населення. З погляду кількості економічно активного населення, задіяного у сільському господарстві двох країн, у відсотковому еквіваленті в Україні частка населення майже вдвічі менша ніж у Польщі. Оскільки в Польщі переважають сімейні фермерства, які обробляють близько 80% земель, а максимальна площа ділянки для одного власника – 500 га. При цьому, особа, яка орендує землю має переважające право викупу ділянки, що орендується принаймні 3 роки, сплачуючи податок з продажу в розмірі 2-5%, з подальшою відсутньою платою за володіння ділянкою. Окрім цього, з 1 травня 2016 р. було остаточно розблоковано тимчасові обмеження з купівлі землі для громадян ЄС.

Загалом ринок землі Польщі знаходиться під контролем держави, яка хоча і не займається прямим регулюванням і втручанням у формування ринкової вартості земель, але всі угоди купівлі-продажу фіксуються через Агентство сільськогосподарської власності (яке викупує землю за ринковою ціною), що було створено ще в 1992 р. [34-36].

Окрім цього, розміри загальних державних витрат на сільське господарство Польщі значно перевищують українські. Така ситуація є цілком закономірною, оскільки польське сільське господарство та харчова промисловість сформували ключову галузь, яка є одним із рушійних факторів польської економіки. У результаті економічної перебудови, яка розпочалась у 90-х роках, із чистої країни-імпортера сільськогосподарської продукції Польща стає країною-експортером [26]. У 2018 році за сумою виручки від експорту сільськогосподарської продукції (18,6 млрд. дол.США) Україна посіла 25 місце, у той час як Польща експортувала агропродовольчих товарів на суму 34,7 млрд. дол.США та опинилась на 13 місці. Так, до топ-5 українського експорту належать: зернові культури, жири та олії, залишки від виробництва виключно з кормами й м'ясо. У Польщі ж переважають товари з високою доданою цінністю: м'ясо та тютюн, сир, яйця, масло-молочні вироби та мед, готові продукти з зернових, а також інші харчові продукти (соуси, дріжджі, концентрати та ін.). В категорії «Готових продуктів із зерна зернових культур, борошна, крохмалю або молока; борошняних кондитерських виробів» український експорт склав 268 млн.дол.США, впавши за період 2014-2018 років на 6%. Цей показник є вдесятеро меншим від Польщі, яка увійшла в топ-10 експортерів цієї групи у світі, наростивши експорт з 2014 ро 2018 роки на 13% [37]. Хоча обидві країни є чистими експортерами продуктів харчування, їх експорт та імпорт на душу населення в Україні також значно поступається Польщі. Сільськогосподарська додана вартість на одного працівника в Україні поступається Польщі, тому що сільськогосподарське виробництво в Україні зосереджене на продуктах із нижчою доданою вартістю (таких як зерно). Окрім цього оренда сільськогосподарських земель в Україні є значно нижчою, ніж в

інших європейських країнах, що здійснює негативний вплив не тільки на засоби існування великої кількості власників землі на селі, а й перешкоджає продуктивному використанню цих земель. Так, у 2017 р. вартість оренди гектара сільськогосподарських земель становила 50 дол.США., порівняно з 181 дол.США. в Угорщині, 243 дол.США. у Франції, 271 дол.США. у Болгарії та 957 дол.США. у Нідерландах [38].

Компаративний аналіз рівнів продовольчої безпеки України та Польщі показав значне відставання України у забезпеченні продовольчої безпеки. Так, за всіма складовими продовольчої безпеки, визначеними ФАО, окрім «використання» санітарно-гігієнічних та послуг безпечної питної води, Польща значно випереджає Україну. У 2019 році Україні майже вдалося досягти рівня 2012 року за інтегральним значенням Глобального індексу продовольчої безпеки, через збільшення рівня доступності продовольства, у той час як польська сторона наростила позиції за GFSI на 3,0 завдяки зростанню наявності та доступності продовольства у країні. Визначальний вплив на рівень продовольчої безпеки Польщі, а також високі позиції у рейтингу здійснює Спільна аграрна політика (САП) ЄС, реалізація Польської програми розвитку сільських районів та значні державні витрати на сільське господарство.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК СПІВРОБІТНИЦТВА ТА ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ПОЛЬЩІ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Проведений компаративний аналіз рівнів продовольчої безпеки України та Польщі, польської сільськогосподарської політики, а також методів взаємодії з ЄС, дозволив встановити такі напрями підвищення рівня продовольчої безпеки України, до яких належать:

- 1) зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення;
- 2) фінансування агропродовольчого сектору не тільки через державні видатки, а також через програми ЄС;
- 3) створення та реалізація національної програми розвитку сільських районів;
- 4) повне та безумовне виконання програм Уряду щодо інтеграції в ЄС;
- 5) адаптація до стандартів Спільної аграрної політики ЄС.

Відповідно до Спеціальної доповіді Світового банку, скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення в Україні може сприяти економічному зростанню на 0,5-1,5%/рік протягом наступних 5 років. Необхідним є також затвердження законодавства, з метою забезпечення прозорості та ефективності ринку землі, запобігання його монополізації та шахрайським діям, створення системи контролю за виконанням цього закону, а також надання ефективного та сталого доступу до фінансування малих господарств, що мають обмежений доступ до кредитування. Мораторій перешкоджає залученню інвестицій, що зі свого боку обмежує здатність фермерів вирощувати продукцію із підвищеною доданою вартістю та переходити на більш трудомісткий товар. Міжнародний досвід говорить також про те, що державні субсидії мають бути вузьконаправлені та спрямовані на

малих фермерів (до 500 га), з метою мінімізації існуючих диспропорцій на ринку комерційного кредитування [38].

Зі свого боку, головний економіст Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) Сергій Гурієв наголошує на тому, що наявність мораторію на продаж землі та відсутність ринку сільськогосподарських земель в Україні призводить до того, що економічне зростання щорічно втрачає близько 1% ВВП [39]. Окрім цього, 22 травня 2018 р. рішенням Європейського суду з прав людини було встановлено, що заборона на купівлю-продаж землі сільськогосподарського призначення порушує права громадян, тому влада України необхідно відмінити мораторій на продаж землі [40].

Наразі вже створено відповідний законопроект № 2178-10 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення», який Верховна Рада України ухвалила 13.11.2019 р. Згідно з яким з 01.10.2020 р. передбачено зняття заборони на відчуження сільськогосподарських земель усіх форм власності та відкриття ринку землі. Окрім цього встановлено, що до 1 січня 2024 р. не допускається набуття юридичними особами, бенефіціарним власником яких є іноземці, особи без громадянства, юридичні особи, створені за законодавством іншим, ніж законодавство України, іноземні держави, права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення [41]. Заступник міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства Тарас Висоцький також повідомив, що земельна реформа передбачатиме фінансову підтримку дрібних фермерів (5 млн. грн. на рік), а також сприятиме розвитку середніх і великих фермерів. У Держгеокадастрі повідомляється, що навіть незважаючи на те, що депутати не проголосували за закон про продовження мораторію на продаж землі, він все ще діятиме з 1 січня 2020 р [42].

Підвищення рівня продовольчої безпеки України повинно фінансуватись не лише із державних видатків, а й за рахунок участі у проектах, що фінансуються ЄС. Оскільки ЄС фінансує велику кількість дослідницьких та інноваційних проектів у галузі сільського та лісового господарства. Так, з

початку 2015 р. за допомогою попередніх Рамкових програм підтримано багато проектів в рамках «Горизонту 2020», який є найбільшою програмою досліджень та інновацій ЄС, об'єм фінансування якої становить 80 млрд.євро, розрахованих на семирічний період (2014-2020 рр.).

За прикладом Польщі та інших країн ЄС, українському уряду слід розробити власну національну програму розвитку сільських районів. Із зазначенням у ній поточної ситуації у сільськогосподарській сфері, а також того, яким чином ця програма вирішуватиме проблеми та просуватиме можливості українського аграрного сектору. Для цього слід вказати пріоритети, розробити основні напрями діяльності, а також сформувані прогнозований бюджет програми. Так, напрямками діяльності можуть стати: модернізація сільського господарства з метою підвищення конкурентоспроможності фермерів; фінансова підтримка малих та середніх фермерських господарств для підвищення їх виробничого потенціалу; підтримка розвитку українських сіл шляхом оновлення та розвитку інфраструктури, видатків в освіту, культуру; забезпечення кліматичної стійкості у сільському господарстві.

Адаптація до стандартів Спільної аграрної політики ЄС дозволить Україні не тільки покращити стан сільськогосподарського сектору, підвищити рівень продовольчої безпеки, а й підняти у рейтингу країн світу за GFSI. Оскільки, окрім зазначених вище переваг дотримання САП, у повідомленні Європейської Комісії 2017 р. про «Майбутнє продовольства та сільського господарства» йдеться також про глобальний аспект САП, який пояснюється тим, що вона буде домагатися узгоджених дій серед своєї політики відповідно до Порядку денного ООН у сфері сталого розвитку на період до 2030 та зобов'язання посилити узгодженість політики для сталого розвитку, так як основними проблемами країн, що розвиваються, до яких належить зокрема і Україна, є подолання продовольчої безпеки та зменшення бідності. До того ж цілями оновленої майбутньої САП ЄС стануть: забезпечення справедливого доходу для фермерів; підвищення конкурентоспроможності; збалансування потужності у харчовому ланцюгу; дії щодо зміни клімату; екологічна допомога;

збереження ландшафтів та біорізноманіття; підтримка оновлення поколінь; яскраві сільські райони; захист продуктів харчування та якість здоров'я [43].

Окрім використання досвіду Польщі у забезпеченні належного рівня продовольчої безпеки, слід налагоджувати та поглиблювати партнерство в агросекторі, оскільки таке співробітництво України та Польщі має стратегічний характер. З цією метою необхідним є укладання меморандумів та угод між Міністерством аграрної політики та продовольства України та Міністерством сільського господарства та розвитку села Польщі щодо співпраці у сфері сільського господарства. Актуальними є також нарощування обсягів двосторонньої торгівлі продовольчими товарами та активізація у таких сферах як: земельні відносини; санітарні та фіто-санітарні заходи; розвиток аграрних технологій, інфраструктури та сільськогосподарського машинобудування.

Серед перспективних напрямів співпраці слід виділити створення нових адміністративних інструментів, таких як Польсько-український фонд агропромислового розвитку, що передбачав би спів-фінансування спеціальних проектів, спрямованих на застосування сучасних аграрних технологій та раціональне використання земель сільськогосподарського призначення.

Передачу знань та надання консультаційних послуг у сільському господарстві слід забезпечити шляхом підписання меморандумів про співпрацю між аграрними закладами вищої освіти, а також створення Асоціації аграрних університетів України та Польщі. В рамках такої асоціації буде здійснюватися обмін інформацією та технологіями шляхом проведення конференцій та консультацій, а також здійснення спільних наукових досліджень та розробка й реалізація спільних проектів у таких сферах як: виробництво продовольства та ведення сільського господарства; підвищення рівня продовольчої безпеки і поліпшення харчування в умовах зміни клімату; розвиток сільських районів; тваринництво тощо. Метою такої співпраці є підвищенням обізнаності та нарощування агропромислового потенціалу, спираючись на наукові дані, для сталого розвитку сільського господарства та як результат підвищення рівня продовольчої безпеки.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження напрямів підвищення рівня продовольчої безпеки України на підставі використання досвіду Польщі та встановлення шляхів розвитку співробітництва між країнами сформульовано такі висновки:

1. Встановлено, що за визначенням міжнародних організацій, світової продовольчої безпеки можна досягти за наявності вільного фізичного, економічного та соціального доступу всіх людей до продовольства. Визначено чинники, які впливають на рівень продовольчої безпеки, до яких належать доступ до продовольства, його використання та засвоєння, а також необмеженість у часі. Виокремлено змістовні аспекти, що вкладаються до визначення продовольчої безпеки: асортимент і якість; розвиток; самозабезпечення; вільний доступ; незалежність від зовнішніх та внутрішніх загроз; гарантована здатність держави.

2. Встановлено значне відставання України у забезпеченні продовольчої безпеки за всіма її складовими, визначеними ФАО, оскільки визначальний вплив на рівень продовольчої безпеки Польщі здійснює Спільна аграрна політика (САП) ЄС, реалізація Польської програми розвитку сільських районів та значні державні видатки в сільське господарство. Визначено, що у 2019 році Україні майже вдалося досягти рівня 2012 року за інтегральним значенням Глобального індексу продовольчої безпеки, через збільшення рівня доступності продовольства, у той час як польська сторона наростила позиції за GFSI на 3,0.

3. Обґрунтовано напрями підвищення продовольчої безпеки України до яких належать: скасування мораторію на продаж сільськогосподарських земель; фінансування агропродовольчого сектору не лише через державні видатки, а також через участь у програмах ЄС; створення та реалізація української програми розвитку сільських районів; повне та безумовне виконання програм Уряду щодо інтеграції в ЄС; адаптація до стандартів Спільної аграрної політики ЄС. Встановити, що необхідним є також налагодження та поглиблення партнерства в агросекторі шляхом укладання меморандумів та

угод між Міністерством аграрної політики та продовольства України та Міністерством сільського господарства та розвитку села Польщі, створення Польсько-українського фонду агропромислового розвитку. Актуальними є також нарощування обсягів двосторонньої торгівлі продовольчими товарами, підписання меморандумів про співпрацю між аграрними закладами вищої освіти та створення Асоціації аграрних університетів України та Польщі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года: Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 25 сентября 2015 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.un.org.
2. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. 2019. The State of Food Security and Nutrition in the World 2019. Safeguarding against economic slowdowns and downturns. Rome, FAO.
3. Report of the World Food Conference: Rome, 15-16 November 1974 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://digitallibrary.un.org/record/701143/files/E_CONF.65_20-EN.pdf.
4. World Food Security: a Reappraisal of the Concepts and Approaches. FAO. 1983.
5. Poverty and Hunger: Issues and Options for Food Security in Developing Countries. World Bank. 1986.
6. Доклад о человеческом развитии 1994: ПРООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf.
7. Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action: World Food Summit 13-17 November 1996.
8. The State of Food Insecurity in the World 2001: FAO. 2002.
9. Гумеров Р.Р. Методологические вопросы измерения и оценки национальной продовольственной безопасности // Менеджмент и бизнес администрирование. – 2011. – № 2. – С. 21-23.
10. World Food Programme 2009: Annual Report. URL: <https://documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/newsroom/wfp204445.pdf>.
11. Food availability. URL: <https://sites.google.com/a/asu.edu/sindydelatorrepacheco/home/food-availability>.

12. Maxwell, S. and Frankenberger TR.1992. Household food security: Concepts, Indicators, measurements. A technical review. New York and Rome: UNICEF/ International Fund for Agricultural Development.

13. Визначення сутності та змістовних аспектів поняття продовольчої безпеки / А. В. Чепурнова. – Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Серія «Економічні науки» : наук. журн. / гол. ред. : О. Б. Чернега. – Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2019. – № 1(70). – с. 149-158.

14. Cambridge dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/food-security>.

15. Lexico. Powered by OXFORD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.lexico.com/en/definition/food_security.

16. Гойчук О. І. Продовольча безпека: теорія, методологія, проблеми : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК / О. І. Гойчук; Миколаївський держ. аграрний ун-т. – Миколаїв, 2004. – 22 с.

17. Осипов В. Е. Внутренние и внешние угрозы продовольственной безопасности России: [Электронный ресурс] / В. Е. Осипов, Г. А. Маховикова. – Режим доступа : <https://www.rustrana.ru/article.php?nid=13867>.

18. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення [монографія] / В.Т.Шлемко, І.Ф.Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.

19. Бекенов С. С. Продовольственная безопасность – как составляющая экономической безопасности / С. С. Бекенов // Вестник КРСУ. – 2004. – № 2. – С. 16-22.

20. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія бачення / М.М.Єрмошенко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.

21. Продовольча безпека і персоніфікація харчування: у пошуках балансу і ефективної системи управління: монографія / М-во освіти і науки України; О. Б. Чернега [та ін.]; наук. ред. О.Б. Чернега – Кривий Ріг, 2015. – с.

22. Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України: монографія / О.М. Батигіна, В.М. Жушман, В.М. Корнієнко та ін. / за ред. В.Ю. Уркевича та М.В. Шульги. – Х., 2013. – 326 с.

23. Human Development Indices and Indicators: 2018 Statistical Update. Available at: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf.

24. Comparative analysis of Ukraine and Poland food security levels / О.Б. Чернега, А. В. Чепурнова. – Торгівля і ринок України: наук. журн. / гол. ред.: Н. О. Слободянюк. – Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2019. – № 2 (46). – с.

25. Eurostat 2018. Comparative Price Levels for Food, Beverages and Tabacco. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Comparative_price_levels_for_food_beverages_and_tobacco#Price_levels_for_food_2C_beverages_and_tobacco.

26. Klikocka, H. and Klikocki, O. 2017. Analysis of food security in Poland in relation to sustainable development of agricultural production. Intercathedra, 33/4, 41-52.

27. The Global Food Security Index. Available at: <https://foodsecurityindex.eiu.com>.

28. Почему продовольственная безопасность Украины достигла уровня Венесуэлы и как можно ее восстановить? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-outlook.com.ua/ru/2017/04/06/ukrainefoodsecurity/>.

29. Сільське господарство стало найбільш рентабельною галуззю економіки України у 2017 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agropolit.com/news/9334-silskе-gospodarstvo-stalo-naybilsh-rentabelnoyu-galuzzyu-ekonomiki-ukrayini-u-2017-rotsi>.

30. Кормишкина Л.А., Семенова Н.Н., Кормишкин Е.Д. Решение проблемы продовольственной безопасности и аграрное развитие в XXI веке по-европейски // Аграрная наука Евро-Северо-Востока. 2017. № 1(56). С. 74-78.

31. CAP in your country. Poland. Available at: https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-in-your-country/pdf/pl_en.pdf.

32. Общая сельскохозяйственная и рыболовная политика, сентябрь-ноябрь 2018 г. [Текст] / Б. Е. Фрумкин // Европейский Союз: факты и комментарии. Электронное издание. – 2018. – № 94. – С. 41-46.

33. Общая сельскохозяйственная и рыболовная политика, сентябрь-ноябрь 2019 г. [Текст] / Б. Е. Фрумкин // Европейский Союз: факты и комментарии. Электронное издание. – 2019. – № 98. – С. 25-29.

34. Фермеру на заметку: что будет в Украине после введения рынка земли [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://uteka.ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-fermeru-na-zametku-chto-budet-v-ukraine-posle-vvedeniya-rynka-zemli>.

35. Рынок земли: международный опыт [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://latifundist.com/spetsproekt/204-rynok-zemli-mezhdunarodnyj-opyt>.

36. Как работает рынок земли в соседних странах [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://biz.censor.net.ua/resonance/3096403/kak-rabotaet-rynok-zemli-v-sosednih-stranah>.

37. За сумою виручки від експорту сільгосппродукції Україна посідає 25 місце у світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agrotimes.ua/agromarket/za-sumoyu-vyruchky-vid-agroeksportu-ukrayina-posidaye-25-miscze-u-sviti/>.

38. Спеціальна доповідь Світового банку на тему: Відкриття ринку землі для зростання сільського господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pubdocs.worldbank.org/en/395991574161086077/Ukraine-special-focus-note-Fall-2019-uk.pdf>.

39. Відсутність ринку землі знижує ВВП України на 1% – ЄБРР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/vidsutnist-rynku-zemli-znizhuje-vvp-ukrayini-na-1-yebrr>.

40. European Court of Human Rights. Available at: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>.

41. Скасування мораторію на продаж землі з 1 жовтня 2020 року: законопроект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-novosti-zakonodatelstva-1-otmena-moratoriya-na-prodazhu-zemli-s-1-oktyabrya-2020-goda-zakonoproekt>.

42. Мораторій на продаж землі діятиме з 1 січня 2020 року попри те, що депутати його не продовжили – Держгеокадастр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/moratorij-na-prodazh-zemli-diyatime-z-1-sichnya-2020-roku-popri-te-sho-deputati-jogo-ne-prodovzhili-derzhgeokadastr>.

43. European Commission. Available at: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/future-cap_en.

АНОТАЦІЯ

Проблема продовольчої безпеки є однією з глобальних проблем сучасності. Так, у пункті 24 підсумкового документу Саміту ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030» визначено рішучий намір «в пріоритетному порядку покінчити з голодом і досягти продовольчої безпеки, а також покласти край всім формам недоїдання». Особливо актуалізовано проблему після проведення другої Міжнародної конференції з питань харчування (МКП-2) в 2014 р. і проголошення Десятиліття дій ООН з проблем харчування (2016-2025 роки).

За оцінками експертів у 2018 р. понад 2 мільярди людей не мають регулярного доступу до безпечної, поживної та достатньої їжі. До них належать всі люди у світі, охоплені помірним рівнем відсутності продовольчої безпеки, а також ті, хто страждає від голоду, включаючи 8% населення Північної Америки та Європи. Однак проблема продовольчої безпеки не вичерпується існуванням голоду і недоїданням значної кількості людей, вона залежить також від зусиль кожної держави окремо, спроможності країн використовувати досвід лідерів, розвитку співробітництва між країнами в напрямку підвищення рівня власної продовольчої безпеки та формування глобальної продовольчої рівноваги.

Наразі фіксується нерівномірний розподіл успіхів у забезпеченні продовольчої безпеки за регіонами світу. Для африканського регіону характерним є те, що її відсутність є не лише найбільш поширеною, а й проявляється у тяжчій формі. У Латинській Америці та, переважно, Північній Америці і Європі з цією проблемою стикається менша частка населення. Із цього видно, що країни можуть досягти стійкого економічного зростання та значного прогресу в скороченні бідності, але не в забезпеченні належного рівня продовольчої безпеки та харчування, що є важливою умовою соціально-економічної й політичної стабільності та зовнішньої незалежності країн.

Розвиток співробітництва між країнами в сфері сільського господарства, удосконалення сільськогосподарської політики, використання Україною

досвіду Польщі в політиці відстоювання національних інтересів в процесі входу до ЄС, а також використання механізмів ЄС щодо підтримки виробників сільськогосподарської продукції мають важливе значення.

Метою наукової роботи є розробка напрямів підвищення рівня продовольчої безпеки України на підставі використання досвіду Польщі, а також розвиток співробітництва між країнами. Для досягнення поставленої мети наукової роботи визначено такі завдання: дослідити сутність та змістовні аспекти продовольчої безпеки, визначити фактори, покладені в її основу; здійснити компаративний аналіз продовольчої безпеки України та Польщі; обґрунтувати напрями підвищення продовольчої безпеки на підставі використання досвіду Польщі.

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань використано загальнонаукові та специфічні методи дослідження: теоретичного узагальнення та порівняння (для дослідження сутності дефініції «продовольча безпека»), класифікації та групування (для розробки переліку змістовних аспектів продовольчої безпеки), аналізу та синтезу (для компаративного аналізу рівнів продовольчої безпеки України та Польщі), абстрактно-логічного методу (для встановлення зв'язків між рівнем економічного розвитку країн і рівнів їх продовольчої безпеки; визначення напрямів підвищення рівня продовольчої безпеки України).

Наукову роботу присвячено проведенню компаративного аналізу рівнів продовольчої безпеки України та Польщі, польської сільськогосподарської політики, а також методів взаємодії з ЄС, з метою встановлення напрямів підвищення рівня продовольчої безпеки України. Наукова новизна отриманих результатів полягає у встановленні головних чинників, які впливають на рівень продовольчої безпеки, визначенні змістовних аспектів дефініції «продовольча безпека», розробці напрямів підвищення рівня продовольчої безпеки України.